

BAHOUDDIN NAQSHBAND G'UYALARIDA MEHNAT KONSEPSIYASIVA UNING FALSAFIY TAHLILI

Jumayev Aslam Hazratovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Malaka oshirish instituti
tadqiqotchisi

ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПЦИЯ ТРУДА В ИДЕЯХ БАХУДДИНА НАКШБАНДА

Жумаев Аслам Хазратович

научный соискатель Института повышения квалификации МВД
Республики Узбекистан

djumayev@bk.ru

0000-0001-8448-875X

THE CONCEPT OF LABOR AND ITS PHILOSOPHICAL ANALYSIS IN BAHOUDDIN NAQSHBAND'S IDEAS

Jumayev Aslam Khazratovich

scientific candidate at the Institute for Advanced Studies of the
Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan
djumayev@bk.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada Bahouddin Naqshband g'oyalarida mehnat konsepsiyasi va uning falsafiy tahlili yoritilgan. Tariqatlar tasavvufning amaliy ko'rinishi bo'lib, o'ziga xos uslub va qoidalar bilan insonni kamolotga yetkazishga xizmat qilgan. Naqshbandiya tasavvufiy ta'limotidagi eng muhim masala inson va uning kamoloti masalasidir.

Kalit so'zlar: mutafakkir, tariqat, naqshbandiya, nafs, mehnat, axloqiy tarbiya.

Аннотация: В данной статье освещается философский анализ концепции труда в идеологиях Бахауддина Накшбандия. Тариқат — практическая форма суфизма, служившая доведению человека до совершенства с помощью собственных методов и правил. Важнейшим вопросом суфийского учения нақшбандия является вопрос о человеке и его совершенстве.

Ключевые слова: мыслитель, тариқат, нақшбандия, желания, трудолюбие, нравственное воспитание.

Abstract: This article describes the concept of work and its philosophical analysis in the ideas of Bahauddin Naqshband. Tariqats are a practical form of Sufism, which served to bring a person to perfection with their own methods and rules. The most important issue in Naqshbandi Sufi doctrine is the issue of man and his perfection.

Key words: thinker, tariqat, naqshbandiya, nafs, hard work, moral education.

ABSTRACT / KIRISH / ВВЕДЕНИЕ

XIII-XIV asrlarga kelib tasavvuf ham nazariy-ilmiy nuqtai nazardan, ham amaliy

harakatchilik nuqtai nazardan yuksak cho'qqiga ko'tarilgan. Tasavvufda tariqatlar juda ko'p bo'lgan. Markaziy Osiyoda esa azaldan Naqshbandiya

TAMADDUN NURI / THE LIGHT OF CIVILIZATION ISSN 2181-8258

2024-yil, 10-son (61) Ilmiy, ijtimoiy-falsafiy, madaniy-ma'rifiy, adabiy-badiiy jurnal

tariqati keng tarqalgan. Naqshbandiya tariqati o'zining mazmun-mohiyati jihatidan yangi tarbiya usullarini ishlab chiqqan. Shuningdek, tasavvuf ta'limoti naqshbandiylik tariqatida o'zining ijtimoiy, ma'naviy-mafkuraviy xususiyati bilan diniy va etnik bag'rikenglikni ifodalagan. Naqshbandiya tariqati komil insonni tarbiyalashni targ'ib qilgan va umumbashariyat tan olgan tariqatlardir.

Sharq xalqlari tarixida tasavvuf ta'limoti Bahouddin Naqshband yaratgan tasavvufiy ta'limot asosidagi mehnatsevarlik, insonparvarlik, ilm-ma'rifatga intilish va butun borliqqa muhabbat g'oyalarini targ'ib etish orqali komil insonni tarbiyalashga xizmat qilgan [1. 17].

Markaziy Osiyo hududida keng tarqalib, yassaviya tariqatidan ham kuchliroq nufuzga ega bo'lgan naqshbandiya tariqati XV asrdan boshlab, Hindiston va Istanbulga yoyilgan. Manbalarga ko'ra, naqshbandiya tariqati XVIII asrda Mavlono Xolid Bag'dodiyning sa'yi harakatlari natijasida Turkiya davlatida keng tarqalib eng faol harakatga aylangan. Bugungi kunda, Istanbulning o'zida 65 ta naqshbandiya dargohlarining mavjudligi, mazkur tariqatning keng tarqalganligidan dalolatdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / MATERIALS AND METHODS)

Tariqatlar borasida xojagon-naqshbandiya tariqatining vujudga kelishi quyidagicha izohlanadi. Xoja Abdulxoliq G'ijduvoniyy 1103-yilda Buxoro viloyati G'ijduvon shahrida tug'ilgan. Abdulxoliq G'ijduvoniyy Xoja Yusuf Hamadoniyyning to'rtinchi shogirdi sifatida e'tirof etilgan. Shuningdek, yassaviya tariqatining asoschisi Xoja Ahmad Yassaviy (1141-1167 yy.) ham Xoja Yusuf Hamadoniyy bilan hamsuhbat va hammaslak bo'lganligi hamda Abdulxoliq G'ijduvoniyy va Xoja Ahmad Yassaviy aynan tasavvuf yo'lidagi tarbiyalarini Xoja Yusuf Hamadoniyydan olib kamolotga yetganliklari ko'plab manbalarda e'tirof etilgan. Abdulxoliq G'ijduvoniyy "Maqomoti Xoja Yusuf Hamadoniyy" asarida ustoz Xoja Yusuf Hamadoniyyni har jihatdan komil va "shayxlar shayxi" deb ta'riflagan [2. 44].

Abdulxoliq G'ijduvoniyy naqshbandiya tariqatida xojalar silsilasining asoschisi sanalgan. Xojagon-naqshbandiya tariqatining olti yirik piri murshidi – Abdulxoliq G'ijduvoniyy, Xoja Orif Revgariy, Mahmud Anjir Fag'naviy, Xoja Ali Romitaniy, Muhammad Boboi Samosiy, Amir Kulol

bilan birga naqshbandiya tariqatining asoschisi Bahouddin Naqshband hozirgi kungacha musulmon olamida "Yetti Pir" nomi bilan mashhurdirlar[3. 7].

Naqshbandiya ta'limoti Markaziy Osiyo, O'rta va Yaqin Sharq xalqlarining ijtimoiy-siyosiy, ma'naviy-madaniy hayotida juda katta o'rin egallagan. Bu ta'limot boshqalar mehnati bilan kun kechirishni, tekinko'rlikni, ijtimoiy zulmni qat'iy qoralagan. Shuningdek, ushbu ta'limot tarafdorlari tarkidunyochilikka, boy-zodagonlarning zulm va istibdodiga qarshi ma'rifat bilan kurashib, halol mehnat qilib kun kechirishga chaqirganlar. Naqshbandiya tariqati tarafdorlari kishilarni savdosotiq, dehqonchilik, hunarmandchilik, musiqa, ilm-ma'rifat, xattotlik, naqqoshlik kabi barcha foydali va xayrli ishlar bilan shug'ullanishga da'vat etganlar. Shuning uchun ham o'z davrining yirik namoyondalari bo'lmish Abdurahmon Jomiy va Alisher Navoiy kabi taraqqiyparvar mutafakkirlar naqshbandiya ta'limoti yo'lini tanlaganlar.

DISCUSSION (MUHOKAMA / ОБСУЖДЕНИЕ)

Naqshbandiya tasavvufiy ta'limotidagi eng muhim masala inson va uning kamoloti masalasidir. Naqshbandiya tariqati ta'limotida insonning mohiyati, uning o'ziga xos tuzilishga ega ekanligi va insonning ruhiy-ma'naviy kamoloti masalalariga alohida e'tibor beriladi. Bahouddin Naqshband ta'limoti va naqshbandiya tariqati g'oyalarida ham asosiy e'tibor nafsni jilovlash, qalb tarbiyasi, nafsni boshqarish va me'yorga solish kabi tamoyillarga qaratilgan. Bahouddin Naqshband inson o'z nafsining tarbiyasini mukammal cho'qqisiga yetsa komili mukammallik darajasiga yetishini aytgan.

Bahouddin Naqshband inson o'z nafsiga hokim bo'lishi, uni tarbiyalashi va barcha kuchg'ayratini ezgulik tomon sarflashi lozimligini uqtiradi. Halol luqma masalasiga alohida to'xtalib, halol mehnat qilishni tavsiya etgan.

Naqshbandiya ta'limotiga ko'ra, tavba yo'lini tanlagan kishi nafs balosidan qutuladi. Ya'ni, doimiy qalbi zikr bilan band bo'lib qo'li mehnatda bo'ladi. Behuda uxlash, behuda, gapirish va behuda yeyishdan tiyiladi. Bu esa kishini jismoniy va ruhiy kamolot sari yetaklaydi [4. 71].

Naqshbandiya ta'limotida Haqni unutmagan holda halol mehnat qilish ya'ni, "Dast ba kuru dil ba yor" shiori ostida nafs tarbiyasiga erishish tariqat ahlini tekinko'rlikdan saqlab, halol mehnat qilish va halol luqma topishga undagan. Naqshbandiyadan

farqli o'laroq ko'plab tariqatlarda darveshlarning uzlatga chekinishi, mehnat qilmay, tilanchilik, tekinxo'rlik bilan kun kechirib, chilla saqlab nafsini tarbiyalash holatlari ham kuzatilgan [5. 32].

Bahouddin Naqshband yaratgan ta'limot asosidagi mehnatsevarlik, insonparvarlik, ilm-ma'rifatga intilish va butun borliqqa muhabbat g'oyalari orqali komil insonni tarbiyalashga xizmat qilgan.

Bahouddin Naqshband doim halol yashashni targ'ib etgan. Unga ko'ra, dilni Alloh bilan bog'lagan holda kasb-hunar va qo'l mehnatini aslo tark etmaslik kerak. Faqirona yashash, xayr-ehson hisobiga emas, o'z mehnati hisobiga hayot kechirish lozim. Shuning uchun, Bahouddin Naqshbandning hayot yo'li va u yaratgan ta'limot Muhammad payg'ambar sunnatlariga o'xshashdir.

RESULTS (NATIJALAR / РЕЗУЛЬТАТЫ)

Bahouddin Naqshband umr bo'yi dehqonchilik bilan kun kechirgan. Shuningdek, butun umrini faqirlikda o'tkazgan Bahouddin Naqshband ushbu tariqatning asl aqidasi bo'lmish "Dast-ba koru dil ba yor" ya'ni, doimo ko'ngling ishda ko'ngling Allohda bo'lsin", degan g'oyani ilgari surgan. Bahouddin Naqshband o'z mehnati, kuchi bilan kun ko'rishni yoqtirgan, ishlab topgan mol-mulkini yetim-yesirlarga, beva-bechoralarga in'om etgan. Hukmdorlardan doimo o'zini yiroq tutishga uringan va ulardan hech qachon ta'magirlik qilmagan¹.

Naqshbandiya ta'limoti Markaziy Osiyoda Amir Temurning mo'g'ullar istilosiga qarshi kurashi, mustaqil davlat barpo etib, unda madaniy-ma'naviy rivojlanishni ta'minlashga intilishida, temuriylar davri renessansining vujudga kelishida ulkan hissa qo'shgan. XV asrning ko'p olim-fozillari, davlat arboblari, san'atkorlari naqshbandiya tariqati ta'limotidan keng foydalanganlar va ushbu tariqatga o'ta ijobiy munosabatda bo'lganlar.

CONCLUSION (XULOSA / ЗАКЛЮЧЕНИЕ)

Tariqatlar tasavvufning amaliy ko'rinishi bo'lib, o'ziga xos uslub va qoidalar bilan insonni

kamolotga yetkazishga xizmat qilgan. Mumtoz tariqatlar XII asrda vujudga kelgan bo'lsa, XIV asr ikkinchi yarmida vujudga kelgan xojagon-naqshbandiya tariqati butun tariqatlardagi (jumladan yassaviya tariqatidagi) mushtarak unsurlarni o'zida aks ettirgan mumtoz tariqatlarning biriga aylangan. Shu bilan birga, naqshbandiya tariqati ham boshqa tariqatlar kabi komil insonni tarbiyalashda o'ziga xos uslub va qoidalardan foydalangan. Naqshbandiya tariqati mumtoz tariqatlarning oxirgisi va shuning uchun unda butun tasavvuf va tariqatlardagi eng yaxshi tomonlar o'z aksini topgan.

Bahouddin Naqshbandning tarkidunyochilik qilmay, bu dunyo ishlaridan ochiq-oshkor qo'l siltamay turib ham yaratganga mukammal itoat etish mumkinligi haqidagi g'oyasi musulmon olamida tasavvufning juda keng aholi qatlamlari ichiga kirib borishini ta'minlagan. Bugungi kunda, Bahouddin Naqshbandning Buxorodagi qabri ziyoratgoh hisoblanadi. Bahouddin Naqshband va uning ta'limoti hamda naqshbandiy shayxlar to'g'risida ko'plab asarlar yaratilgan va ilmiy tadqiqotlar olib borilgan.

REFERENCE (ADABIYOTLAR RO'YXATI/ ЛИТЕРАТУРА)

1. Хожа Абдуллохлиқ Гиждувоний. Мақомоти Юсуф Ҳамадоний. Т.: Янги аср авлоди, 2003. –Б. 44
2. Г.Н.Наврўзова, Хожа Баҳоуддин Нақшбанд ҳаёти ва маънавий мероси. –Тошкент: Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси «Фан» нашриёти давлат корхонаси, 2021. – Б.192.
3. Баҳоуддин Нақшбанд. Аврод. (Авроди Баҳоия) / Г.Наврўзова таржимаси. Бухоро: «Бухоро», 2000. 40-б.
4. С.Рахмонов. Икки тариқатнинг буюк даҳолари (Мавлоно Жалолиддин Румий ва Хожа Баҳоуддин Нақшбанд мисолида). Монография. Самарқанд: СамДЧТИ, 2022. – Б. 148.
5. Г.Н.Наврўзова, Э.Х.Зоиров. Бухорои шарифнинг етти пири. –Тошкент: Muharrir, 2018. – Б.80.